

BÖLÜM 5

COVID-19 SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE NÜFUS HAREKETLERİ

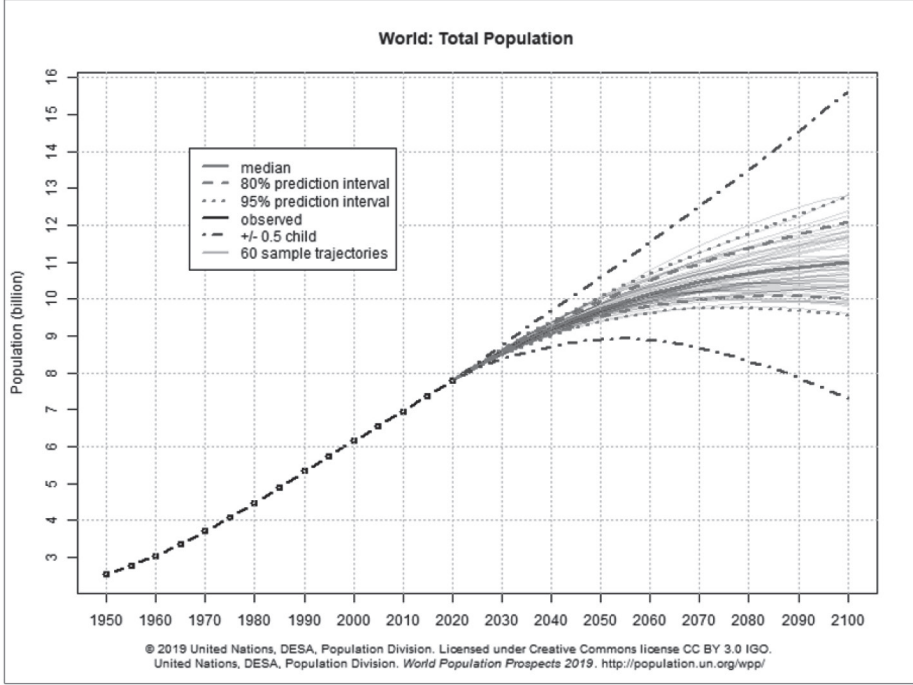
Cengiz KAHRAMAN¹

1. GİRİŞ

2019 yılının Aralık ayından itibaren Dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını, birçok beşeri dinamik üzerinde olduğu gibi nüfus hareketlerini de (göçleri) olumsuz yönde etkilemiştir. Pandeminin etkisiyle ülkemizde de görülen kısıtlamalar ve kapanmalar ekonomiden, tarıma turizmden, ulaşımına beşeri faaliyetleri çok geniş yelpazede olumsuz yönde etkilemiş, nüfus hareketleri de bu çerçevede yavaşlamıştır. Türkiye'de 1950'lerden itibaren ivme kazanan şehirleşme ve sanayileşme hareketleri ile iç ve dış göçler hız kazanmıştır. Genellikle ekonomik ihtiyaçlar nedeniyle kırsaldan şehirlere doğru görülen nüfus hareketleri, bu dönemde sağlıklı çevresel ortamın önem kazanmasıyla -mikro ölçekte de olsa- tersine göçü tetiklemiştir. Tersine göçlerde; (i) Büyükşehir yaşamının getirdiği zorluklar, (ii) sağlıklı bir çevrede yaşama isteği, (iii) doğal hayata duyulan özlem gibi faktörler etkili olmuştur. Pandemi ve benzeri şokların devam etmesi halinde ülkemizde şehirlerden kırsala olan göçlerin giderek zayıflayacağı, buna karşılık tersine göçün artacağı düşünülmektedir. Böyle bir gelişmenin sonucunda da kırsal faaliyetlerde ve tarımsal üretimde artış kaydedileceği öngörülmektedir.

Dünya nüfusu son yüzyılda 4 kattan fazla artış göstererek 2020 yılı Birleşmiş Milletlerin verilerine göre 7,8 milyar kişiye ulaşmıştır (Kahraman & ark.,2022). Bu dramatik artış, karşısında global ölçekte başta tarım alanları olmak üzere doğal kaynaklar ve beşeri hizmetler giderek yetersiz kalmaktadır. Sanayi devriminden bu yana yaklaşık 250 yıllık bir süreçte görülen muazzam şehirleşme hızı aşırı nüfus artışıyla birlikte birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Gelişen noktada iklim değişikliği, küresel ısınma, karbon emisyonlarında artış, ormansızlaşma gibi çevresel sorunlar ortaya çıkarken; tarım alanlarında daralma, plansız şehirleşme, göç, sağlık hizmetlerine ve gıdaya erişimde zorluklar gibi beşeri sorunlar belirgin hale gelmiştir.

¹ Dr. İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa, Mühendislik Bilimleri Bölümü, cengiz.kahraman@istanbul.edu.tr

Şekil 1. 1927-2020 Dünya Nüfusu ve Gelecek Projeksiyonu, Kaynak:UN

Aralık 2019 ortalarında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan ve tüm Dünyaya yayılan Covid -19 pandemisi, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından 11 Mart 2020 tarihinde de pandemi olarak ilan etmiştir (Kahraman & ark.,2022). Ülkemiz de dahil olmak üzere birçok ülke kapanmalara gitmiş, ekonomiler neredeyse durma noktasına gelmiştir. Bunun yanında, küresel ölçekte insan hareketliliği de oldukça azalmıştır. Covid-19 salgını birçok beşeri dinamik üzerinde olduğu gibi nüfus hareketlerini de (göçleri) olumsuz yönde etkilemiştir. Pandeminin etkisiyle ülkemizde de görülen kısıtlamalar ve kapanmalar ekonomiden, tarıma turizmden, ulaşım beşeri faaliyetleri çok geniş yelpazede olumsuz yönde etkilemiş, nüfus hareketleri de bu çerçevede yavaşlamıştır.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de 1950'lerden itibaren ivme kazanan şehirleşme ve sanayileşme hareketleri ile iç ve dış göçler hız kazanmıştır. Günümüze kadar genellikle ekonomik sebepler nedeniyle kırsaldan şehirlere doğru görülen nüfus hareketleri, pandemi döneminde yavaşlamış, hatta şehir hayatının olumsuzluklarının ortaya çıkmasıyla mikro ölçekte de olsa tersine göç tetiklenmiştir. Pandemi ve benzeri şokların devam etmesi halinde ülkemizde doğu-batı eksenli iç göç hareketlerinin giderek zayıflayacağı, buna karşılık sağlıklı çevresel ortam ve doğal yaşama özlem gibi nedenlerle tersine göçün artacağı düşünülmektedir.

Böyle bir gelişmenin olması durumunda kısal nüfus oranının uzun bir aradan sonra şehirsal nüfus karşısında yükselişe geçeceği, kırsal faaliyetlerde ve tarımsal üretimde artış kaydedileceği öngörülmektedir.

Pandemi gibi öngörülemeyen şoklara karşı ülke ekonomilerinin kırılganlığının ortaya çıkması, ekonomik bileşenlerin en önemli parametresi olan nüfusun planlanmasını da zorunlu kılmaktadır. Ülkemizin son yıllarda aldığı dış kaynaklı göçler hariç tutulduğunda 2021 yılı itibariyle nüfusu 84,6 milyon kişiye ulaşmıştır. Son 20 yılda yaklaşık % 35 oranında artan nüfus, başta işsizlik olma üzere birçok sorunun kaynağını oluşturmaktadır. Covid-19 pandemisinde de tüm dünyada olduğu gibi sağlık hizmetlerinde zorluklar yaşanmış, geniş nüfus kesimlerinin yoğun bakımlara erişiminde riskler doğmuştur.

Bu çalışmada, 1927-2020 yılları arasındaki Türkiye nüfusu çeşitli boyutlarıyla incelenmiş, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TUİK) coğrafi bölgelere göre son üç yıllık nüfus hareketleri verileri analiz edilerek, bu veriler Covid-19'un pandemi haline gelmeye başladığı 2020 yılı verileriyle karşılaştırılmıştır.

2. TÜRKİYE NÜFUSUNA GENEL BİR BAKIŞ

Herhangi bir coğrafi üniteye belirli bir zaman dilimi içerisinde yaşayan insan sayısını ifade eden nüfus, ekonomik, sosyal ve politik araştırmalar için önemli veriler sunan bir kavramdır. Bir bölgedeki insanların sayısı, yapısı, dağılımları ve hareketleri o bölgede beşeri analizler yapabilmek için son derece önemlidir. Nüfus, doğal ve beşeri olaylarla şekillenen ve sürekli değişen bir kavramdır, başta doğumlar ve ölümler olmak üzere göç, ekonomik faaliyetler ile beşeri olaylar nedeniyle sürekli değişkenlik gösterir. Nüfus hareketleri ve nüfustaki değişkenlik bölgenin gelişimi üzerinde etkili olan faktörlerin başında gelmektedir (Kahraman, 2019).

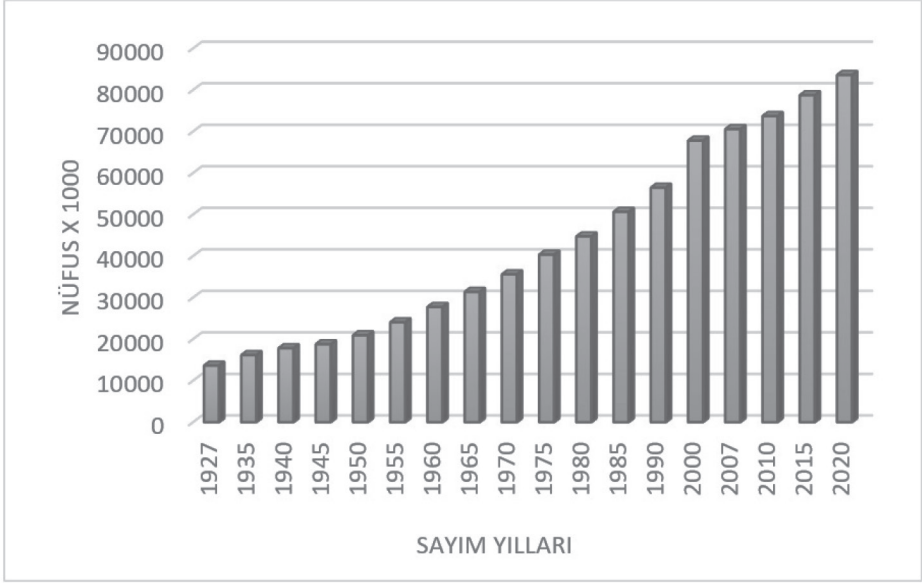
Ülkemizde ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmış olup, sayım dönemlerinin tamamında bir önceki yıla göre devamlı mutlak nüfus artışı yaşanmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımında Türkiye nüfusu 13.649.945 olarak ölçülmüştür. Daha sonra 1935 yılında yapılan sayımda bu nüfus, 16.158.000 olmuştur. 1940-1945 arası dönemde II. Dünya Savaşı'nın etkisiyle büyük orandaki erkek nüfusun silahlı olmaları nedeniyle mutlak artışta önceki döneme göre bir azalma meydana gelmiştir. Bu dönemde nüfus artış hızı da % 10,59 olarak düşük bir değerde seyretmiştir.

Tablo 1. Türkiye Nüfusu ve Mutlak Artışlar (1927-2020), Kaynak: Tuik

SAYIM YILI	NÜFUS (x1000)	MUTLAK ARTIŞ (x1000)
1927	13.648.270	---
1935	16.158.018	2.509.748
1940	17.820.950	1.662.932
1945	18.790.174	969.224
1950	20.947.188	2.157.014
1955	24.064.763	3.117.575
1960	27.754.820	3.690.057
1965	31.391.421	3.636.601
1970	35.605.176	4.213.755
1975	40.347.719	4.742.543
1980	44.736.957	4.389.238
1985	50.664.458	5.927.501
1990	56.473.035	5.808.577
2000	67.803.927	1.133.0892
2007	70.586.256	2.782.329
2010	73.722.988	3.136.732
2015	78.741.053	5.018.065
2020	83.614.362	4.873.309

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile 1950'lerden itibaren nüfus artışında önemli bir ivme yakalanmıştır. Bu dönemde artan şehirleşme ve sanayileşme hareketleri ile birlikte kırsaldan şehirlere göç de artmıştır. 1950'de Türkiye nüfusu 20.947.188 iken 1960 yılına gelindiğinde 27.754.820'e ulaşmıştır. Daha sonraki sayım yıllarında da nüfusta devamlı artış kaydedilmiştir. 1980 yılında 44.736.957, 2000 yılında 67.803.927 ve 2020 yılında 83.614.362'ye ulaşmıştır. Son olarak açıklanan 2021 yılı verisine göre ise ülke nüfusu 84.680.273 kişiye ulaşmıştır. Bu değerlere dış göç hareketi ile son yıllarda ülkemize geldiğini tahmin ettiğimiz -elimizde yeterli veri olmamakla birlikte- yaklaşık 4-5 milyonluk nüfus dâhil değildir.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun gelecek projeksiyonuna göre ülke nüfusu 2050 yılına kadar yavaş bir artış göstererek en yüksek değerini 93.475.575 kişi ile bu yılda alacaktır. 2050 yılından itibaren düşmeye başlaması tahmin edilen nüfusun 2075 yılında 89.172.088 kişi olması beklenmektedir (Tuik, 2013).

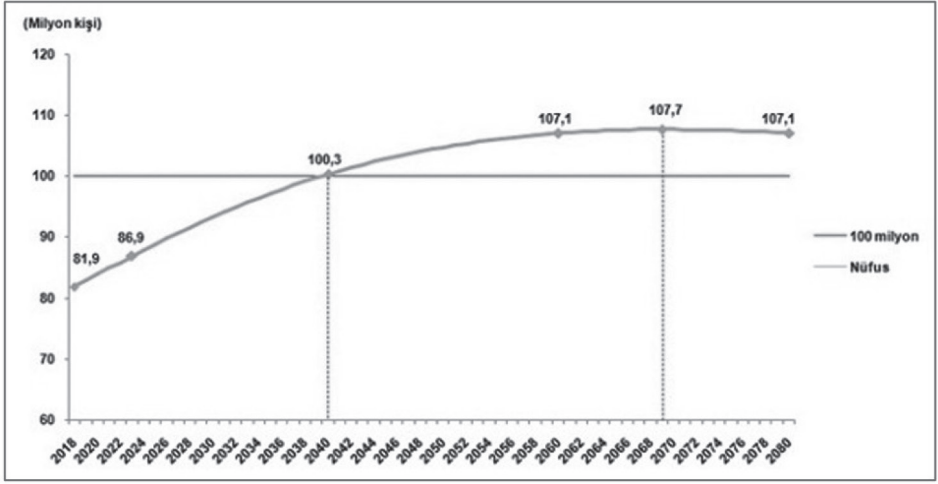
Şekil 2. Türkiye Nüfusunun Değişimi (1927-2020)

Sayım dönemlerine göre Türkiye’de nüfus artış hızları ise Tablo 2’de gösterilmiştir. Tablo incelendiğinde, 1927-1935 döneminde ortalama yıllık nüfus artış hızı % 21,1 olarak gerçekleşmiştir. Nüfus artış hızı 1935-1940 arasındaki dönemde ise % 17,1 olmuştur. 1940-1945 dönemine bakıldığında ise nüfus artış hızı bir önceki döneme göre önemli oranda düşmüştür. Türkiye’de bu dönemde nüfus artış hızı % 10,59’e gerilemiştir. II. Dünya Savaşı nedeniyle geniş bir nüfus kitlelerinin silahaltında olması ve askerlik süresinin uzaması bu azalışta etkili olmuştur. Türkiye’nin nüfus artış hızının en fazla olduğu dönem, % 28,53 ile 1955-1960 dönemidir. Savaş sonrası dönemde şehirleşme hızıyla birlikte nüfus artış hızında da önemli artışlar görülmüştür. Bu dönemden günümüze değin nüfus artış hızlarında dalgalanmalar görülse de azalma eğilimi devam etmektedir. 1990 yılına kadar nüfus artış hızı devamlı % 20’nin üzerinde kalmış, 1990-2000 döneminde % 18,28 olmuştur. 2015-2020 ortalaması ise % 12 olarak gerçekleşmiştir. Salt 2020 yılına bakıldığında ise Covid-19 salgınının etkisiyle nüfus artış hızı % 5,5 olarak gerçekleşmiştir. (Çalışmamızı tamamladığımız sırada açıklanan 2021 yılı nüfus artış hızı % 12,7’e çıkmıştır.) Bu seviye Cumhuriyet tarihi boyunca gerçekleşen en düşük nüfus artış hızıdır. Gelecek projeksiyonlarına göre nüfus artış hızındaki azalma eğiliminin devam etmesi beklenmektedir.

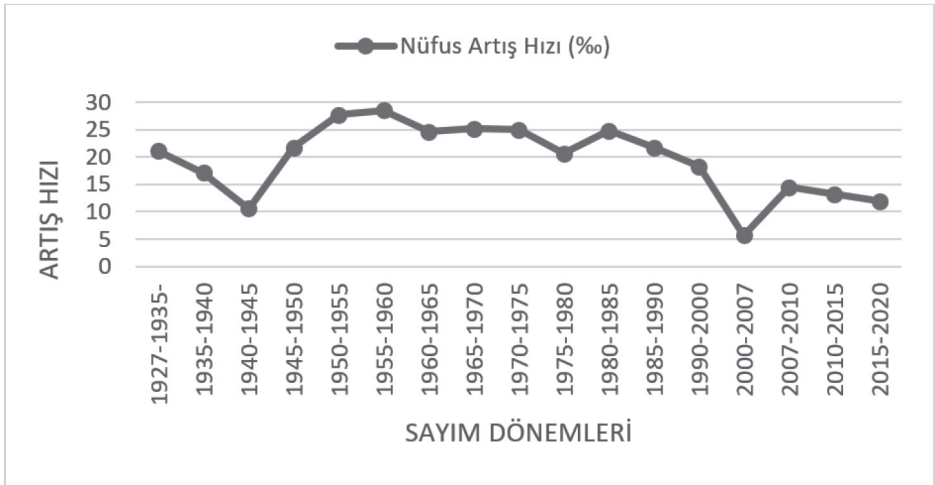
Tablo 2. Türkiye Nüfus Artış Hızları (1927-2020), Kaynak: Tuik

SAYIM DÖNEMLERİ	Nüfus Artış Hızı (‰) (Yıllık Ortalama)
1927-1935-	21,1
1935-1940	17,10
1940-1945	10,59
1945-1950	21,73
1950-1955	27,75
1955-1960	28,53
1960-1965	24,63
1965-1970	25,19
1970-1975	25,01
1975-1980	20,65
1980-1985	24,88
1985-1990	21,71
1990-2000	18,28
2000-2007	5,70
2007-2010	14,50
2010-2015	13,20
2015-2020	12,00
ORTALAMA	19,56

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) nüfus projeksiyonuna göre Türkiye nüfusunun 2040 yılında 100 milyon 331 bin 233 kişiye ulaşması beklenmektedir. Ülke nüfusunun 2069 yılına kadar artarak 107 milyon 664 bin 79 kişiyle en yüksek değerine ulaşacağı, bu yıldan sonra mutlak nüfusta azalmanın başlayacağı ve nüfusun 2080 yılında 107 milyon 100 bin 904 kişi olacağı tahmin edilmektedir (Tuik, 2018), (Şekil 3). Ancak, günümüzde sıklaşan çevre felaketleri ile Covid-19 gibi öngörülemez şoklar bu tahminleri değiştirebilecek bir potansiyele sahiptir. Pandemi gibi şokların etkilerinin uzun süreli olması durumunda ekonomik şartlarla birlikte sosyal alışkanlıklarda, dolayısıyla evlilik gibi sosyolojik normlarda da öngörülemez bir değişimin yaşanabileceği unutulmamalıdır.

Şekil 3. Türkiye Nüfusu Projeksiyonu (2018-2080), Kaynak: Tuik, 2018.

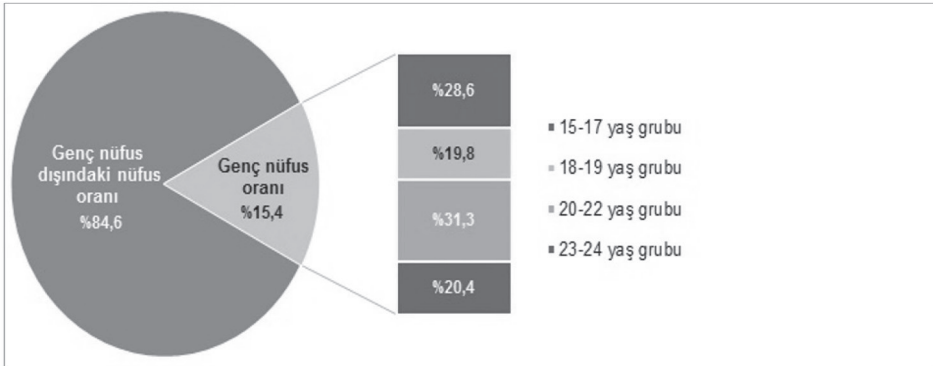
Şekil 4. Türkiye Nüfus Artış Hızı (1927-2020)

Göç kavramı insanlık tarihi kadar eskiye dayansa da günümüzdeki anlamıyla göç ondokuzuncu yüzyıl içinde şekillenmiş bir olgudur (İçduygu & ark.2014). Herhangi bir ülkede yerleşim birimleri arasında görülen ekonomik gelişme farklılığı, zamanla bölgeler arasında da belirgin bir farklılığa yol açmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak sanayileşmiş bölgelere kırsal alanlardan bir göç hareketi başlamıştır (Ünal, 2019) Dünya üzerinde birçok ülke göçten ekilenmiş, özellikle 20'nci yüzyılın ikinci yarısı toplu nüfus hareketlerine sahne olmuştur. Nitekim göçmen nüfusunda son yarım yüzyılda hızlı bir artış yaşanmıştır. Birleşmiş Mil-

letler'in projeksiyonuna göre göç hızı son 20 yıldaki gibi artmaya devam ettiği takdirde uluslararası göçmenlerin 2050 yılında 405 milyona ulaşması tahmin edilmektedir (Göç Raporu, 2015).

Türkiye'de 1927'den bu yana nüfusun bu denli hızlı artması genç nüfus oranında da artışa neden olmuştur. Genç nüfusun fazla olması, ekonomik büyüme ve işgücü açısından büyük bir avantaj olması ile birlikte bu potansiyelin, ülkelerin kalkınmasını sağlayacak istihdam alanlarına kanalize edilmesiyle anlam kazanacağı kuşkusuzdur. Genç nüfus oranının artması da iç ve dış göç hareketlerini hızlandırmaktadır. Tarımsal mekanizasyonun gelişmesi, eğitim seviyesinin yükselmesiyle kırsal alanlarda işgücüne olan talep azalmış, genç nüfus daha çok ekonomik açıdan gelişmiş endüstriyel şehir bölgelerine göç etme yolunu tercih etmiştir. Türkiye'de 1960-1980 yılları arasında kırsaldan şehirlere büyük bir iç göç hareketi yaşandığı gibi başta Almanya olmak üzere Avrupa'nın çeşitli ülkelerine ekonomik kökenli kitlesel göçler de olmuştur.

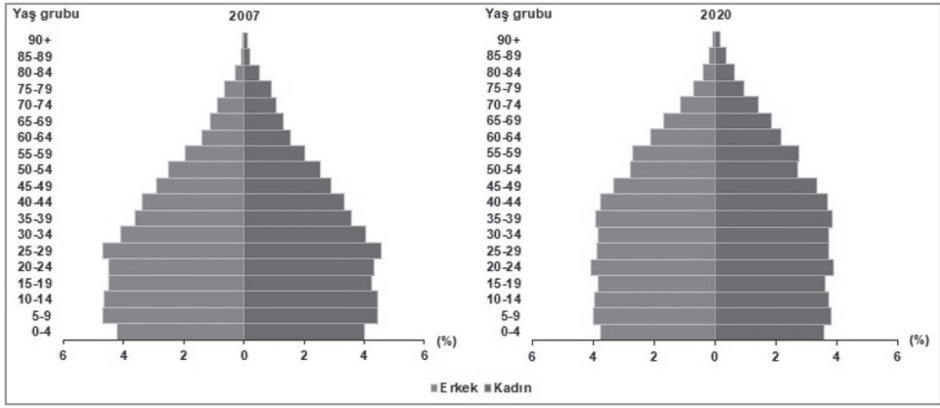
Aşağıdaki şekilde (Şekil 5) 2020 yılı Türkiye'de genç nüfus oranı ve yaş gruplarına göre dağılımı verilmiştir. Şekil incelendiğinde genç nüfus oranının (15-24 yaş) % 15,4 gibi yüksek bir oranda olduğu görülmektedir. Bu rakama toplam nüfusun % 22,8'ini oluşturan 0-14 yaş arası grup da eklendiğinde, Türkiye'nin %38,2 oranında çocuk ve genç nüfusa sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 5. Türkiye'de Genç Nüfus Oranı ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2020), (Tuik, 2021)

Genç nüfusun toplam nüfus oranına göre yüksek olması demografik betimlemelerde "Gençlik Şişkinliği" (Youth Bulge) olarak tanımlanmaktadır. Gençlik şişkinliği bazı görüşlere göre ülkeler için demografik bir fırsat olarak görülmekte, bu durumun iyi yönetilmesi halinde ekonomik gelişmenin hızlanacağı belirtilmektedir (Danış, t.y)

Türkiye’de genç nüfusun toplam nüfus içerisindeki payının yüksek olması nüfus hareketlerinin her dönemde canlı olmasını tetikleyen bir faktördür. Özellikle kırsal alanda doğup büyüyen gençlerin gerek ekonomik kaygılarla gerekse öğrenim amacıyla yaşadıkları bölgeleri terk ederek büyükşehirlere yerleşmeleri iç göç olgusunun ana dinamiklerinden birini oluşturmaktadır. Bunun yanında, tarımda makineleşme, tarım alanlarının fonksiyon değiştirilerek başka amaçlarla kullanımı, tarım girdilerindeki artışlar nedeniyle tarımın eskiye göre iyi kazanç getiren bir sektör olmaması, turizmin tarım bölgelerindeki olumsuz etkisi, tarımla uğraşan nüfusun daha iyi yaşama ve sağlık hizmetlerine erişim isteği göçleri doğuran sebeplerdendir.

Şekil 6. Türkiye Nüfus Piramidi (2007-2020), (Tuik, 2021)

Şekil 6’da verilen nüfus piramitleri incelendiğinde, 2020 yılında 2007 yılına göre tabanın nispeten daraldığı ve orta yaş gurubunun nüfus içindeki payının arttığı anlaşılmaktadır. Yine aynı yıla göre ileri yaşlardaki nüfus oranının hayat kalitesi ve sağlık hizmetlerinin gelişmesiyle bir miktar arttığı görülmektedir. 2007 yılında % 7,1 olan 65 yaş üzeri nüfus oranı, 2020 yılında % 9,5’e yükselmiştir. Buna karşın, 0-14 yaş arasında % 26,4 olan oran 2020 yılında % 22,8’e gerilemiştir. Türkiye nüfusunun hızla yaşlandığını gösteren bu tablodan çıkarılabilecek sonuç, genç nüfus oranının giderek azalmasına rağmen gelişmiş ülkelere göre hala yüksek bir seviyede olduğudur. Bu durum, ülkede kuvvetli iç göç hareketlerinin devam etmesine yol açmaktadır. Demografik dengenin burada, milli gelir, istihdam, üretim gibi ülkenin ekonomik parametreleriyle birlikte değerlendirilerek oluşturulmasının faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Türkiye’de genç nüfusun fazla olduğu illeri gösteren harita incelendiğinde (Şekil 7) genel olarak doğudan batıya gidildikçe genç nüfus oranının azaldığı anla-

şılmaktadır. Ağrı, Van, Muş, Siirt vb. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan iller en fazla genç nüfus oranının olduğu illerdir. Bu illerde genç nüfus oranı % 20'den fazladır. Bunu, % 18-20 aralığında Şanlıurfa, Erzurum, Kars, Bayburt, Iğdır gibi iller takip etmektedir. Genç nüfusun en az olduğu iller ise Muğla, Aydın, İzmir, Çanakkale, Antalya gibi Ege ve Akdeniz'in kıyı kesiminde yer alan iller ile Karadeniz Bölgesi'nde Ordu, Giresun, Artvin, Kastamonu, Sinop vb. illerdir. Bu illerde genç nüfus oranı % 14'ten daha düşük seyretmektedir. Tüm bu veriler, Doğu ve Güneydoğu'da doğurganlık hızının yüksek olduğunu ve iç göç olgusunun doğudan batıya doğru olduğunu göstermektedir. Türkiye'de nüfusun büyük oranda batı bölgeleri ile kıyılarda toplanması, birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Yüksek nüfus barındıran şehirlerde başta sağlık hizmetlerine erişim, işsizlik, altyapı yetersizliği, çarpık kentleşme vb. sorunlar baş göstermektedir. Pandemi gibi öngörülemez şoklara karşı kalabalık şehirlerin kırılabilirliği de artmaktadır.

Şekil 7. İllere Göre Türkiye'de Genç Nüfus Yoğunluğu (2020), (Tuik, 2021)

3. PANDEMİ DÖNEMİ NÜFUS HAREKETLERİ

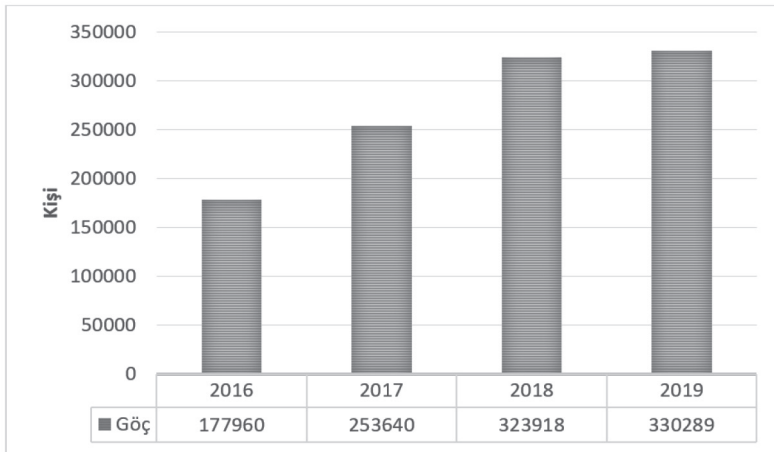
İnsanlık tarihinde benzeri bulunmayan şiddette sosyal yaşamı, insan sağlığını ve hareketliliğini etkileyen Covid-19 pandemisi, global ölçekte ülke ekonomilerinde telafisi uzun yıllar giderilemeyecek zararlara yol açmıştır. Covid-19, küresel sürdürülebilir kalkınma için gerçek bir tehdit oluşturan gerçek anlamda küresel, sistemik ve kademeli bir acil durum haline gelmiştir (Kahraman & ark., 2022).

Dünya nüfusunun ve nüfus artış hızının pandemi gibi öngörülemez şoklara karşı sürdürülemez olduğu ve kontrol altına alınması gerektiği pandemi sırasında

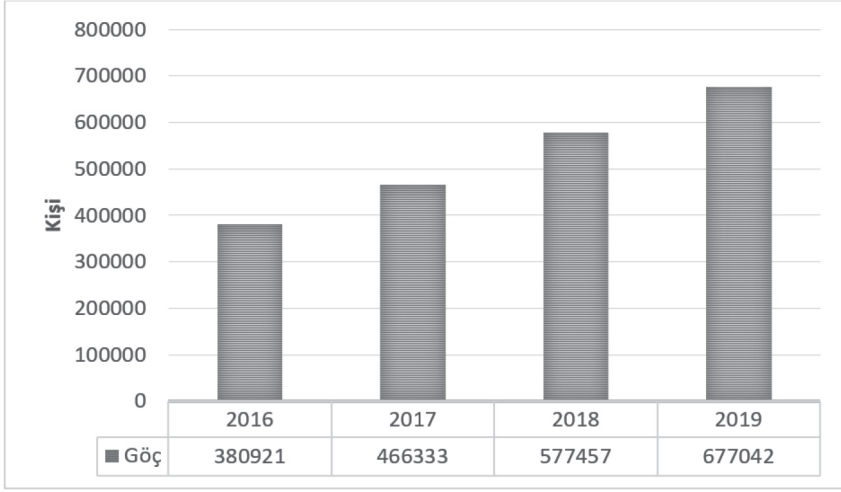
yaşanan ölümler ile birçok ülkede yetersiz kalan sağlık hizmetleri kanıtlamıştır. Salgının yaygınlaşmasıyla birlikte ekonomiler rekor düşüşe geçmiş, sosyo-ekonomik sorunlarda artış kaydedilmiştir (Lix, 2020), (Mohajan, 2019). Bunun yanında, global ölçekte yaşanan kısıtlamalar-karantinalar nedeniyle kişilerin satın alma gücünde azalma meydana gelmiş, işsizlik artmıştır. Özellikle gelişmemiş ya da az gelişmiş ülkelerde sağlıklı gıdaya erişimde sorunların da yaşandığı anlaşılmaktadır.

Tüm bu olumsuz tablo global ölçekte insan hareketliliğini oldukça kısıtlamıştır. Ülkelerin pandemiye karşı verdikleri ilk yanıtlardan biri ülke sınırlarını kapatmak ya da geçişleri sınırlayarak minimum düzeye indirmek olmuştur. Dolayısıyla küreselleşmenin ulaştırma ve ulaşım ayağını oluşturan uçak seferleri azalmış, bazı ülkelerde uçuşlar bir süre hiç yapılamamıştır. Birçok insan pandemi sürecinde eve kapanmış ve yerleşim yerlerini terk etmemiştir.

Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de pandemi sürecinde insan hareketliliği oldukça azalmıştır. Pandemi öncesi dönemde ise (2016-2019) ülke dışına göç ile ülke dışından gelen göçte artış yaşanmıştır. Aşağıdaki şekillerde (Şekil 8-9), 2016-2019 yılları arasında dış göç hareketliliğine ilişkin bazı veriler yer almaktadır. Pandemi dönemini yansıtan 2020 verileri bulunmamakla birlikte bu değerlere son yıllarda mülteci statüsü ile ülkemize gelen kişilerin dahil olmadığı düşünülmektedir. Şekil 8 incelendiğinde, 2016 yılında yurtdışına olan göç 177.960 iken bu sayı 2019 yılına kadar devamlı artmış ve 2019 yılında 330.298’a ulaşmıştır. Diğer taraftan yurtdışından gelen göçlerde artışlar daha fazla olmuş, 2016 yılında 380.000 kişinin geldiği Türkiye’de bu sayı 2019 yılında 677.042’ye yükselmiştir. 2019 yılından günümüze değin bu sayının daha da arttığı düşünülmektedir.

Şekil 8. Türkiye’den Yurtdışına Giden Göç (2016-2019), Kaynak:Tuik

Şekil 9. Türkiye'ye Yurtdışından Gelen Göç (2016-2019),Kaynak:Tuik

İç göçlerde ise durum dış göçlere oranla daha farklı bir görüntü sergilemektedir. 2020 yılında bir önceki yıl ikamet ettiği ilden farklı bir ile göç edenlerin oranı % 3'tür (2 207 844 kişi). Bu nüfusun göç etme nedenleri ise sırasıyla; hanedeki fertlerden birine bağımlı göç (%41,5), eğitim (%22,6), iş arama/bulma (%12,2), tayin ve iş değişikliği (%13,4), evlilik/boşanma (%7,5) ve sağlık (%1)'tir (Tuik, 2021). Türkiye İstatistik Kurumunun belirlediği 12 farklı bölge/yerleşim birimi üzerinden -2018-2020 arası- birimlerin aldığı ve verdiği göç ile net göçler Tablo 3'te verilmiştir. Tabloda ilk dikkat çeken husus iç göçlerin ana hedef illerinden biri olan İstanbul'un 2018 yılında aldığı 385.482 kişilik göçe karşılık 595.803 kişilik göç vermesidir. Tersine göçü anlatan bu durum, klasik olarak 1950'lerden beri göç alan batı bölgelerin eski ekonomik çekiciliklerini kaybetmiş olduğunu düşündürmektedir. Keza aynı yıl, Batı Anadolu'da da aynı durum yaşanmış net göç -37.307 olarak gerçekleşmiştir. Pandemi döneminin içinde kalan 2020 yılında ise İstanbul'da negatif net göç devam etmiş, 328.632 kişilik alınan göçe karşılık 381.654 kişi göç verilmiştir. Diğer bir deyişle, net göç -53.023 olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında tüm bölgelerde 2018 ve 2019 yıllarına göre alınan ve verilen göçlerde önemli oranlarda azalmalar meydana gelmiştir. Bunun en önemli nedenleri olarak pandemi nedeniyle oluşan seyahat kısıtlamaları, kapanan ekonomiler, daralan iş alanları ve imkanları, hayat pahalılığı ve turizm etkinliklerinin en az seviyeye inmesi olarak gösterilebilir.

Tablo 3. Bölge/Bölümler Göre İç Göçler (2018-2020), Kaynak: Tuik

Bölge/ Bölüm	2018			2019			2020		
	Aldığı	Verdiği	Net	Aldığı	Verdiği	Net	Aldığı	Verdiği	Net
	Göç	Göç	Göç	Göç	Göç	Göç	Göç	Göç	Göç
Akdeniz	251196	255789	-4593	240130	237263	2867	216509	178672	37837
Batı Anadolu	233228	270535	-37307	255357	203172	52185	188618	181843	6775
Batı Karadeniz	251795	182642	69153	169437	215608	-46171	136636	157811	-21175
Batı Marmara	151786	111465	40321	126488	113258	13230	120747	87020	33727
Doğu Karadeniz	194120	112325	81795	95959	153277	-57318	79820	88342	-8522
Doğu Marmara	250332	230166	20166	251226	201545	49681	217820	161992	55828
Ege	260130	212197	47933	238962	206347	32615	204780	169843	34937
Güneydoğu Anadolu	182820	215902	-33082	168902	224293	-55391	157181	174682	-17501
İstanbul	385482	595803	-210321	498676	378305	120371	328632	381654	-53022
Kuzeydoğu Anadolu	100478	111015	-10537	79418	114906	-35488	61428	89753	-28325
Orta Anadolu	163406	130770	32636	114039	148692	-34653	92928	107375	-14447
Ortadoğu Anadolu	143841	140005	3836	106742	148670	-41928	93188	119300	-26112

2020 yılında tüm bölgelerde/bölümlerde mutlak göç miktarları azalmakla birlikte Batı Karadeniz (-21.175), Doğu Karadeniz (-8.522), Güneydoğu Anadolu (-17.502), İstanbul (-53.022), Kuzeydoğu Anadolu (-28.325), Orta Anadolu (-14.447) ve Ortadoğu Anadolu (-26.112) bölümlerinde negatif net göç oluşmuştur. Dolayısıyla bu bölgelerden göç eden kişi sayısı alınan göçlerden fazla olmuştur. Buna karşılık, Akdeniz (37.837), Batı Anadolu (6.775), Batı Marmara (33.727), Doğu Marmara (55.828), Ege (34.937) bölgelerinde pozitif göç oluşmuştur. Bir önceki yıla göre (2019) net göçün oransal olarak en fazla arttığı bölge 37.837 kişiyle Akdeniz Bölgesi olmuştur. Batı Anadolu ise net göçün en fazla azaldığı Bölge/Birim olarak ön plana çıkmaktadır.

Mutlak göç sayılarındaki azalmalar göç hızına da yansımıştır. Göç hızı, net göç sayılarının yıl ortasında gerçekleşen nüfusa bölünüp 100 veya 1000 ile çarpılması sonucunda elde edilmektedir (Ünal, 2019). Aşağıdaki tabloda (Tablo 4) Türkiye’de 2018-2020 yılları arasındaki göç hızları gösterilmiştir. Tabloya göre, 2020 yılında düzey bölgelerinde göç hızının en fazla olduğu yer % 9,33 ile Batı Marmara, en az olduğu yer ise % -12,84 ile Kuzeydoğu Anadolu’dur. Göç hızlarında önceki yıllara göre pandeminin etkisiyle genel bir azalma yaşansa da bazı bölgelerde göç hızlarında aşırı bir dalgalanma meydana gelmiştir. Örneğin Doğu Karadeniz’de göç hızları 2018 yılında % 30,54, 2019 yılında % -21,8, 2020 yılında ise % -3,18 olarak gerçekleşmiştir. Orta Anadolu ve Batı Karadeniz’de de benzer dalgalanmalar yaşanmıştır. Göç hızlarındaki dalgalanmalar daha çok pandemi öncesi nüfus hareketliliğinin fazla olduğu bölgelerde görülmüştür.

Tablo 4. Bölge/Bölgelere Göç Hızı (2018-2020, Kaynak: Tuik

Bölge/Bölüm	2018	2019	2020
Akdeniz	-0,44	0,27	3,52
Batı Anadolu	-4,67	6,44	0,83
Batı Karadeniz	14,86	-9,85	-4,55
Batı Marmara	11,36	3,68	9,33
Doğu Karadeniz	30,54	-21,08	-3,18
Doğu Marmara	2,53	6,13	6,8
Ege	4,57	3,08	3,27
Güneydoğu Anadolu	-3,73	-6,15	-1,92
İstanbul	-13,86	7,79	-3,42
Kuzeydoğu Anadolu	-4,75	-16	-12,84
Orta Anadolu	8,06	-8,47	-3,53
Ortadoğu Anadolu	0,98	-10,61	-6,59

Net göç hızlarındaki azalma eğiliminin devam edip etmeyeceğini şimdiden tahmin etmek oldukça güçtür. Ancak, Covid-19 pandemisinin klasik göç hareketlerini ve oranlarını değiştirebilme hatta tersine çevirebilme potansiyeli taşıdığını söyleyebiliriz. Covid-19 pandemisi ile insanlarda artan çevre duyarlılığı, sağlıklı gıdaya erişim ihtiyacı, doğal çevre özlemi gibi faktörler mikro ölçekte de olsa tersine göçü tetiklemiştir. Türkiye’de plansız şehirleşmeden kaynaklanan sorunlar ve salgın hastalıklar nedeniyle önümüzdeki yıllarda daha fazla insanın kırsal alanlara göç edeceği ve tersine göçü hızlandıracakları olası görünmektedir (Pektaş, 2021). Türkiye nüfusu 2021 yılı verilerine göre 84. 680.273 kişiye ulaşmıştır.

Bu nüfusun sadece % 6,82'si (5.771.642) kırsal nüfusu oluşturmaktadır. Oldukça düşük olan bu oran, tarımsal üretimin geleceği açısından risk teşkil etmektedir. Bu nedenle, kırsal nüfusun toplam nüfus içerisinde arttırılması, tarımla uğraşan nüfusun verilecek teşviklerle desteklenmesi, arazi kabiliyetine göre daha önce işlenmemiş arazilerin tarım arazisi olarak belirlenmesi ve mevcut tarım arazilerinin fonksiyon değiştirerek başka amaçlarla kullanılmasının önüne geçilmesi büyük bir önem taşımaktadır.

4. SONUÇ

Covid-19 pandemisinden kaynaklanan kapanmalar ve kısıtlamalar küresel düzeyde ekonomilerde yavaşlamaya yol açmış, dolayısıyla insan hareketliliği azalmıştır. Kontrolsüz nüfus artışıyla birlikte 1950'li yıllardan itibaren küresel ölçekte iyice hız kazanan şehirleşme hareketleri, milyonlarca insanın çok katlı yapılarda, küçük bir şehir alanında yaşadığı metropol ve megapol şehirleri ortaya çıkarmıştır. Bu şehirler zamanla kuruldukları coğrafya ile sınırlı kalmamış, kırsal alanlar yönünde büyümüştür. Covid-19 pandemisi, klasik şehirleşme anlayışını sorgulamak ve dünya nüfusunun sürdürülemez bir noktaya geldiğini anlayabilmek açısından bir fırsat olmuştur.

Göç olgusu, bir anlamda yukarıda değindiğimiz kontrolsüz nüfus artışının doğal bir sonucu olarak ekonomik nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Günümüzde sanayileşme ve ona bağlı olarak çeşitli ekonomik faaliyetlerin ortaya çıkması, tarımın intansif yapısının giderek yaygınlaşması, buna ek olarak doğumların hala birçok ülkede fazla olması nüfus artışının başlıca nedenleridir

Toplumların çevre üzerindeki etkileri sahip olduğu nüfusa, dolayısıyla bu nüfusun tüketim oranlarına bağlıdır. Giderek artan dünya nüfusu doğal kaynaklar üzerindeki baskısını gün geçtikçe arttırmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda nüfus artışı devam ederken, doğal kaynaklar sürekli azalmaktadır (Güler & Çobanoğlu, 1994). Nüfusun, herhangi bir ülkenin idame kapasitesinin üzerinde olması durumunda sağlık hizmetlerinde, enerji kullanımında ve sağlıklı gıdaya erişimde sorunlar yaşandığı Covid-19 sürecinde açıkça görülmüştür. Bu nedenle demografik planlamalarda Covid-19 gibi öngörülemeyen şokların da dikkate alınması gerekmektedir.

Türkiye'de 2020 yılında nüfus artış hızı % 5,5 seviyelerine gerilemişken, 2021 yılında tekrar yükselerek % 12,7 seviyelerine gelmiştir. Türkiye'de 2020 yılında ölçülen göç miktarı ve hızlarında önceki dönemlere göre kayda değer bir azalma görülmüştür. Pandemi kaynaklı olan bu azalmanın kalıcı olabilmesi için nüfus artış hızının da mutlaka kontrol altına alınması gerekmektedir.

Doğal ve beşeri kaynakların sürdürülebilirliği artan nüfus karşısında giderek zorlaşmaktadır. İnsanoğlunun en önemli beşeri faaliyetlerinden olan tarım, çevreyi, halk sağlığını, insan topluluklarını korumakla, doğal kaynakların doğru kullanılmasına sürdürülebilir olmaktadır. (Munyone, 2017) Bu nedenle her şeyden önce mevcut tarım alanlarının korunması, ekolojik ayak izinin azaltılması, nüfusun kontrol altına alınarak yeni yerleşim yerlerinin en az düzeyde tutulması önem taşımaktadır (Kahraman & ark.,2021).

Ülkemiz, gerek iç göçler gerekse dış göçler açısından oldukça hareketli bir coğrafyada yer almaktadır. 2020 yılında Türkiye’de pandemi ve kapanmalar nedeniyle yavaşlayan ve az da olsa tersine dönen nüfus hareketleri karşısında pandemi sonrası göçlerin tekrar etkinlik kazanarak göç hızında önemli artışların yaşanması da olasıdır. Bu durum, göç alan büyükşehirlerin kapasitelerinin çok üzerinde bir nüfusla karşılaşacağı anlamına gelmektedir. Bu sorunu bertaraf edebilmek için şimdiden gerekli demografik planlamaların yapılması, büyük nüfus hareketlerini doğuran ekonomik nedenlerin yerinde yapılacak yatırımlarla ortadan kaldırılması, tarım ve hayvancılığın verilecek teşviklerle geliştirilmesi önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- Danış, D. (ty.). *Nüfus ve toplum, sosyoloji lisans programı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi* Eroğlu Pektaş G. Ö. (2021). *Beyaz yakalı çiftçiler*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Güler, Ç., Çobanoğlu, Z. (1994). *Nüfus, nüfus hareketleri ve göçler*, Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi No:35
- İçduygu, A., Erder, S. & Gençkaya, Ö.F. (2009). Türkiye’nin uluslararası göç politikaları, 1923-2023: ulus-devlet oluşumundan ulus-ötesi dönüşümlere, mirekoc araştırma raporları 1/2014 Tübitak 1001-106k291, İstanbul.
- Kahraman C., Orobello C., Cirella G.T. (2022). Changing dynamics with covid-19: Future outlook. In: Cirella G.T. (Eds) *Human Settlements. Advances İn 21st Century Human Settlements*. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-16-4031-5_13.
- Kahraman, C. (2019). Çınarcık şehri’nin demografik gelişimi, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 14 (1) , 65-81.
- Kahraman, C., Çaylı, G. & Temel, S. (2021). *Türkiye’de kırmızı renkli Akdeniz toprakların tarımsal özellikleri ve biyopolimerler kullanılarak verimliliğin artırılması, disiplinlerarası akademik çalışmalar*, Edt. C. Kahraman, İstanbul: Artikel Akademi.
- Li, X., Zhao, Z & Liu, F. (2020). Big data assimilation to improve the predictability of covid-19. *Geogr Sustain*1:317–320.
- Mohajan, H. (2019). The first industrial revolution: creation of a new global human era. *Jsoc Sci Humanit* 5:317–320.
- Munonye, J.O. (2017). A Review on climate change and sustainable agriculture in southeast nigeria. *World Academy of Science, Engineering And Technology International Journal of Biological, Biomolecular, Agricultural, Food and Biotechnological Engineering*, (11). 6, Pp. 353-356.
- TUİK. (2013). Haber Bülteni, Sayı: 15844 [https://Data. Tuik.Gov.Tr/ Bulten/Index?P=Nufus-Projeksiyonlari](https://Data.Tuik.Gov.Tr/Bulten/Index?P=Nufus-Projeksiyonlari).
- TUİK. (2018). Haber Bülteni, Sayı: 15844 [https://Data. Tuik.Gov.Tr/ Bulten/Index?P=Nufus-Projeksiyonlari](https://Data.Tuik.Gov.Tr/Bulten/Index?P=Nufus-Projeksiyonlari).

- TUİK. (2021). Haber Bülteni, Sayı: 37242 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?P=Istatistiklerle-Genclik-2020>.
- TUİK. (2022). <https://Data.Tuik.Gov.Tr/Kategori/Getkategori?P=Nufus-ve-Demografi-109&Dil=1>.
- United Nations. (2019). World Population Prospects, <https://Population.Un.Org/Wpp/Graphs/Probabilistic/Pop/Tot/900>.
- Ünal, Ç. (2019).** Türkiye'nin I. düzey bölgelerinde göç istatistiklerinin değişim analizi (2007-2017), *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 21(2), 737-758.